

"ROZSTRZELANE ODRODZENIE" I AWANGARDOWE PROJEKTOWANIE GRAFICZNE - WYBRANE PRZYKŁADY OKŁADEK KSIĄŻEK POETYCKICH

Kundelska Halyna Mykolaivna

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, e-mail: kundelskahalyna13@gmail.com

Celem badania jest przeanalizowanie wybranych okładek książek poetyckich autorstwa pisarza "Rozstrzelanego Odrodzenia" w postaci Michajła Semenki oraz przedstawiciela polskiego futuryzmu w postaci Anatola Sterna pod kątem awangardowego projektowania graficznego.

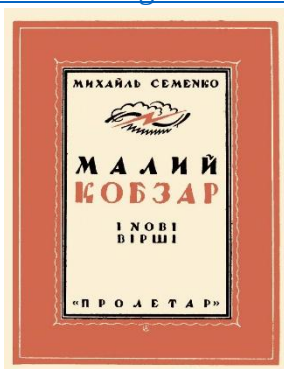
Epoka "Rozstrzelanego Odrodzenia" była jednym z przełomowych czynników kształtowania współczesnej ukraińskiej literatury. Pojawiły się niezależne ugrupowania literackie, odkryto nowe współczesne nurty napisania poezji i prozy. Pisarzy tego czasu dążyli do stworzenia kulturowej przestrzeni, która działałaby na rzecz "nie tylko dnia dzisiejszego, ale i przyszłości ludzkiego społeczeństwa" [1]. Aktualność badania polega na dużej popularności stylu awangardowego, z którego nadal korzystają współczesne twórcy, wzrostu zainteresowania młodzieży epoką "Rozstrzelanego Odrodzenia", nowatorstwie, które było wprowadzane polskimi oraz ukraińskimi futurystami w pokazywaniu własnych idei poprzez oryginalne rozwiązania graficzne w projektach okładek książek.

Epoka "Rozstrzelanego Odrodzenia" była zniszczeniem ukraińskiej inteligencji, co spowodowało wysokie zapotrzebowanie na szczegółowe badania wskazanego tematu oraz konkretnych jego przedstawicieli. Wśród ukraińskich naukowców, którzy opracowywali dany temat byli między innymi: O. Ilnytskyi [2], Y. Verbylo [3]. Z polskiej strony można wyodrębnić prace A. Nowackiego [4] oraz B. Nazaruka [5]. Futuryzm w Polsce został opisany przez K. Jaworskiego [6] oraz P. Zakrzywskiego [7].

Czołowym przedstawicielem ruchu futurystycznego epoki "Rozstrzelanego Odrodzenia" był Mychajł Semenka. Ukraiński poeta, eseista, redaktor własnego czasopisma "Nowa Heneracja". W 1924 r. ukazała się jego zbiórka wierszy "Kobzar". Na okładce znajduje się portret autora w wykonaniu Maii Symashkevych (rys. 1). Prawdopodobnie jest on aluzją na "Autoportret" Tarasa Shevchenki. Imię i nazwisko autora znajdują się tuż na portrecie diagonalnie, ale trzy ostatni litery imienia "ль" nie zostały zaprojektowane. Kolejna zbiórka o podobnym tytule "Mały kobzar i nowe wiersze" ukazała się w 1928 r. Jej okładka nie zawiera ilustracje, tylko małą grafikę chmur i pioruna (rys. 2). Główną uwagę zwraca na siebie kolor okładki. W przeciwieństwie do pierwszego wydania nie jest ona czarno-biała, tylko obramowana na pomarańczowo. Napis "Kobzar" również jest wyróżniony tym kolorem.

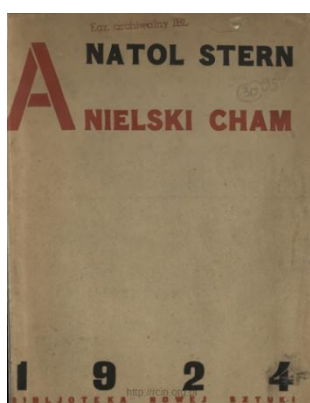

Rys. 1. Mychajl Semenکو “Kobzar” Kyiv 1924 r.
[<https://archive.org/details/SemenkoKobzar>]

Rys. 2. Mychajl Semenکو “Malyi Kobzar: i novi virshi” Kharkiv 1928
[<https://archive.org/details/semenko-m.-v.-malyi-kobzar/page/n1/mode/2up>]

Z polskiej strony wybitnym przedstawicielem futuryzmu był Anatol Stern. Pisarz, poeta, eseista, tłumacz utworów literackich z wielu języków, scenarzysta, dramaturg. Podobnie do Semenki wyrażał negatywną postawę wobec tradycyjnych konwencji napisania poezji i wprowadzał nowatorskie rozwiązania. W 1924 r. ukazała się jego zbiórka wierszy “Anielski Cham”. Projekt okładki wykonał Mieczysław Szczuka (rys. 3). Nowatorstwo polegało na zastosowaniu niestandardowego układu typograficznego. Litera “A”, która powtarza się w imieniu autora oraz nazwie zbioru została wykorzystana jeden raz i powiększona na tyle, żeby była odczytywana w obu przypadkach. Niemniej jednak tytuł został wydodrębniony czerwonym kolorem, a imię i nazwisko autora czarnym. Na dole mieści się nazwa wydawnictwa w barwie podobnej do tytułowej. Nad nią został zaprojektowany duża czcionką rok wydania, wyrównany po szerokości dolnego napisu. W 1928 r. zbiórka wierszy “Anielski Cham” ukazała się po raz kolejny. Na ten raz projekt okładki składał Henryk Staszewski. Tutaj zostały wykorzystane pomarańczowe oraz czarne kolory, a styl przypomina kubizm. Nazwa wydawnictwa nie została umieszczona na okładce. Każdy napis jest ułożony, niby we własnej “komórce”. Imię i nazwisko autora są zaprojektowane w jednym rozmiarze czcionki w przeciwieństwie do tytułu, gdzie słowo “Cham” zostało powiększone.

Rys. 3. Anatol Stern “Anielski Cham” Warszawa 1924
[https://rcin.org.pl/Content/240505/WA248_276167_II-29634_anielskicham_o.pdf]

Podsumowując, projekty okładek książek pisarza Mychajla Semenki oraz Anatola Sterna są odzwierciedleniem ich poezji oraz własnych postulatów. Wykonane one są w nieco różnych stylach, ale podobnej kolorystyce. Układ napisów obu przykładów okładek jest czasami niestandardowy i proponuje nowatorskie rozwiązania typograficzne właściwe dla

стилю авангардового. W przeciwieństwie do zbiorów Semenki wybrane okładki utworów Anatola Sterna nie mają żadnych skomplikowanych grafik czy ilustracji, oprócz prostych kompozycji geometrycznych. Dalsze badania pozwolą lepiej dotrzeć charakter awangardowego projektowania okładek książek wybranych pisarzy w latach późniejszych, opisać, jak są między sobą powiązani układy typograficzne oraz poetycka twórczość autorów, przybliżyć założenia pisarzy ukraińskiego oraz polskiego futuryzmu współczesnym czytelnikom i przyczynią się do ponownego zainteresowania kwestią “Rozstrzelanego Odrodzenia” oraz oddziaływania cenzury na projektowanie okładek i wydawania książek z tamtego okresu.

- Bibliografia:** 1. Досвітній, Ол. (1926). До розвитку письменницьких сил. Вільна Академія. *ВАПЛІТЕ. Зошит перший*, (1), 10. Доступ 30.04.2025: https://chtyvo.org.ua/authors/VAPLITE/VAPLITE_Zoshyt_pershyi/
2. Льницький, О., Тхорук, Р. (переклад з англійської). (2003). *Український футуризм (1914-1930)*. Львів.: Літопис.
3. Вербило, Ю. (2015). *Філософсько-естетичні засади авангарду*. Доступ 02.05.2025: <http://eprints.zu.edu.ua/18486/1/Verbylo.pdf>
4. Nowacki, A. (2006-2007). Mychajl Semenکو i futurizm ukraiński. *Roczniki humanistyczne, Tom LIV-LV* (7). Dostęp 02.05.2025: <https://ojs.tnku.pl/index.php/rh/article/view/5250/5092>
5. Nazaruk, B. (1995). Futurizm na Ukrainie. W: B. Nazaruk (red.), *Futurizm na Ukrainie. Manifesty i teksty literackie*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
6. Jaworski, K. (2015). *Kronika polskiego futuryzmu*. Kielce: Instytut Filologii Polskiej.
7. Zakrzewski, P. (2017). *Futurystyczna niepodległość*. Dostęp 02.05.2025: <https://culture.pl/pl/artykul/futurystyczna-niepodleglosc>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ СИМФОНІЧНО-ФІЛОСОФСЬКОЇ ДРАМИ «ТАК МОВИВ ЗАРАТУСТРА» Ф. НІЦШЕ

Поляков Володимир Германович

Волинський національний університет ім. Лесі Українки
pvg-09@meta.ua

Ідея реалізації синтезу мистецтв і наук, яка була розроблена в духовному житті Германії на початку XIX століття Шиллером, а після нього розроблялася Шеллінгом і Гегелем, пізніше знайшла своє продовження у творчості Фрідріха Ніцше. Вже його перша робота – «Походження трагедії з духу музики» – демонструє, як тісно в його душі сплелися наука, мистецтво і філософія, бо походження античної трагедії він пов’язував саме з музикою. Але інша його книга, яку він іменував «Так мовив Заратустра, книга для всіх і ні для кого»¹, є спробою свідомого застосування симфонічної форми до написання філософської драми. Обґрунтовано вважати наявним особливий жанр – синоптичну літературу. Її особливість полягає у необхідності синтезувати смисли, вміти, за Платоном, одночасно їх зливати воедино, бо діалектик – це той, хто «бачить все ураз» (συνοπτικός). В даному випадку, твір Ніцше-філософа «Так мовив Заратустра, книга для всіх і ні для кого», є п’єса, у якій філософський симфонізм Ніцше-композитора злився воедино з симфонізмом філософії Ніцше-поета, тому її потрібно розглядати як музично-драматичну філософію або як філософську ліро-епічно-музичну драму, або стисло як симфонічно-філософську драму.

Накладання сонатно-симфонічного циклу на книгу про Заратустру виявило її внутрішню архітектуру і композицію кожної частини. Так у першій частини (*сонатне алегро*), *експозиція* демонструє головну і побічну теми, а саме: вчення про надлюдину і загибель людини. Показано, що надлюдина – це не суперлюдина, а лише гармонійна і